

Til

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

postmottak@aid.dep.no

Høring NOU 2024:3 – Felles innsats mot ekstremisme

Norsk Redaktørforening (NR) er en landsomfattende sammenslutning av redaktører i alle typer medier. Vi har for øyeblikket drøyt 800 medlemmer. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og redaksjonell uavhengighet er blant våre viktigste arbeidsområder.

Vi viser til høringsbrev av 7. mars 2024 og epost av 31. mai, med utsatt høringsfrist til fredag 14. juni. Vi ønsker å kommentere de punktene i utredningen som er direkte relatert til foreningens formål og de redaktørstyrte mediens rammevilkår, inkludert nettopp ytringsfrihet, pressefrihet og informasjonsfrihet.

1. Noen overordnede betraktninger

Etter NRs syn har kommisjonen levert en grundig og gjennomarbeidet utredning om ekstremisme og radikaliseringsproblemer, og om mulige tiltak for å motvirke disse fenomenene. Dette arbeidet er viktig fordi radikaliseringsproblemer og ekstremisme kan destabilisere vårt demokratiske system og rokke ved viktige deler av selve fundamentet for en tillitsbasert, demokratisk rettsstat, bygget på internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Kommisjonen beskriver dette godt i innledningen til kapittel 51:

«Kommisjonen er bekymret for farene som ekstreme ideologier representerer både for samfunn og for enkeltmennesker. Fra andre land ser vi at antidemokratiske bevegelser kan føre til skader på samfunnsstrukturer som er svært utfordrende å reversere, og som kan gjøre livet utrygt for minoriteter. Slike utviklingstrekk minner oss også på at oppslutningen om demokrati og menneskerettigheter ikke kan bli tatt for gitt, ei heller her hjemme.»

Utredningen gir en svært grundig gjennomgang av ulike ekstremistiske retninger og hvordan disse har artet seg og kan arte seg, ulike former for radikaliserings, ulike sider ved det forebyggende arbeidet i Norge og i et utvalg land som står oss nær. Alt dette er nyttig som bakteppe for å kunne vurdere hvordan innsatsen mot ekstremisme og radikaliserings bør innrettes, og hvilke utfordringer som følger med ulike typer tilnærminger og tiltak. Vi vil kort nevne noen av de viktigste.

- Det å skulle motarbeide ekstremisme og radikalisme på bred front medfører en rekke dilemmaer og utfordringer. Blant annet er det selvsagt helt avgjørende at ikke arbeidet med å motvirke ekstremisme, som har som mål å ivareta våre demokratiske prinsipper og institusjoner, og forsvare menneskerettighetene, medfører tiltak eller initiativer som utfordrer eller sågar bryter med de samme prinsipper og rettigheter. Vi kommer tilbake til ulike eksempler på hvordan dette kan slå ut, men nevner allerede her et sentralt poeng. Det samfunnet kan og skal slå ned på er handlinger, inklusive ytringer, som er ulovlige, altså straffbare. Det er svært snevre grenser for dette i Norge. Alle ytringer, også de mange vil finne usmakelige, provoserende, krenkende og frastøtende, er det myndighetenes oppgave å forsvare. Ikke forsvare innholdet i ytringene, naturligvis, men forsvare retten til å uttrykke dem. Dette er et helt avgjørende prinsipp for den liberale rettsstaten.
- Demokratier bygges og bevares i utgangspunktet nedenfra. Det vil si at demokratiet, over tid, må være forankret i opplyste og bevisste borgere, som har tillit til hverandre og til myndighetene og de demokratiske institusjonene. Den tilliten kan forvitte dersom borgerne opplever at myndighetenes ønsker om overvåkning, avverging, kontroll og forebygging går over i tiltak som i for stor grad griper inn i dere privatliv, ytringsfrihet eller tilgang til informasjon. Kommisjonen beskriver selv dette dilemmaet godt under innledningen til kapittel 3:

«Innenfor menneskerettighetenes absolutte grenser har myndighetene betydelig handlingsrom i hvordan forebyggingen skal innrettes. En forutsetning for det norske demokratiet er at det i arbeidet med å forebygge og bekjempe ekstremisme og terror er en god balansegang mellom statens sikringsplikt på den ene siden og vern mot urettmessige inngrep i individenes menneskerettigheter på den andre.»

Dessverre ser vi i dag at det norske lovverket på dette området på flere punkter utfordrer menneskerettighetene i større grad enn det er saklig grunnlag for. Vi kommer nærmere tilbake til dette.

- Litt grovt skissert kan innsatsen mot ekstremisme og radikaliserings innrettes for to litt ulike tilnærminger. Samfunnet kan satse på forebygging ved eksempelvis kontroll, overvåkning, regulering og straffeforfølgning – redskaper til bruk for myndighetene overfor borgerne og dermed også potensielt utfordrende for demokratiet. Alternativt kan vi styrke demokratiets

motstandskraft, gjennom skoleverket, gjennom offentlige instanser som på andre områder bidrar til å skjerpe innbyggernes demokratiske instinkter, gjennom solide valgsystemer, en åpen rettspleie, en åpen forvaltning og – ikke minst – gjennom å lage gode rammevilkår for de redaktørstyrte mediene. Tanken om at vi skal bekjempe alt som smaker av desinformasjon, falske nyheter, påvirkningskampanjer, forsøk på radikaliserings osv via utvidede fullmakter til offentlige organer er trolig fåfengt. Det vil dessuten fort bryte med og potensielt bryte ned de samme demokratiske prinsippene som vi i utgangspunktet er ute etter å forsvare.

- I løpet av de siste femti årene har Norge gått fra å være et svært homogent samfunn til å bli langt mer pluralistisk og mangfoldig. Parallelt med de utfordringer det har medført har vi, primært med fremveksten av internett og demokratiseringen av ytringsrommet, fått et mangfoldig, men også til dels høylytt og hardt offentlig ordskifte, med sterke meninger om mange til dels ømfintlige temaer. Når vi, til tross for dette, kan si at det norske politiske ordskiftet er langt mindre preget av polarisering og uforsonlighet enn i mange andre demokratiske land, så har det – slik vi ser det – trolig å gjøre med at vi har klart å bevare en grunnleggende tillit i befolkningen til de sentrale institusjonene i samfunnet, inkludert de politiske organene og de redaktørstyrte mediene. Dilemmaet er at vi – til tross for det store flertallets ønske om et høflig og «trygt» ytringsrom, må venne oss til å leve med enkelte utslag av det mange vil oppfatte som ekstreme synspunkter. Å skulle «rense» det offentlige rom for alle utslag av de holdningene som kan ligge bak ytterliggående synspunkter, vil trolig måtte innebære metoder som i realiteten vil bidra til å demontere demokratiet.

2. Forståelse av ekstremismebegrepet

I kommisjonens mandat heter det blant annet:

«Kommisjonen skal fremme anbefalinger den mener er nødvendige for å forbedre landets evne til å forebygge radikaliserings og fremvekst av ekstremisme.»

Når noe skal forebygges, så er det åpenbart viktig å vite hva det er man skal forebygge. I dette tilfellet er det vesentlig at vi ikke risikerer å legge opp til forebygging eller bekjempelse av aktivitet, det være seg ytringer eller handlinger, som i utgangspunktet er lovlige – i hvert fall ikke med virkemidler som ellers arbeidet mot kriminelle handlinger. Kommisjonens mandat legger an en bred tilnærming til ekstremismefeltet, med utgangspunkt i Politiets sikkerhetstjenestes (PST) definisjon av ekstremisme:

«Med ekstrem mener PST aksept for bruk av vold for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål. En ekstremist aksepterer bruk av vold, men bruker ikke nødvendigvis vold selv.»

Med dette som utgangspunkt har kommisjonen – med egne ord – «valgt å benytte to innganger til begrepet ekstremisme»:

- *Ekstremisme som aksept og bruk av vold for å nå bestemte mål.*

- *Ekstremisme som aktiv avvisning av demokratiet og aktiv motarbeidelse av grunnleggende menneskerettigheter.*

Brede tilnærminger og definisjoner på områder hvor det potensielt er snakk om å begrense folks ytringer er i utgangspunktet problematisk. Vi har sett flere eksempler på dette i forbindelse med ulike undersøkelser om omfanget av såkalte hatytringer, og debattene i kjølvannet av disse. I enkelte tilfeller er definisjonene så brede at de omfatter alt fra legitime om enn skarpe politiske utsagn og til rene drapstrusler. Det bidrar ikke til en konstruktiv debatt.

Når kommisjonen legger an det de selv karakteriserer som en bred tilnærming til ekstremismebegrepet, mener vi det er helt avgjørende at kommisjonen også skiller mellom de to ulike inngangene til problemstillingen som det er redegjort for ovenfor. Vi vil understreke betydningen av at dette skillet følger det videre arbeidet med forebygging av ekstremisme. Kommisjonen gir selv, under punkt 2.2, en god forklaring på hvorfor dette er viktig:

«Den brede tilnærmingen til ekstremisme kan i noen tilfeller omfatte lovlige ytringer. Å omtale slike ytringer som ekstremisme kan oppfattes som å innskrenke sivile rettigheter. I Norge er ytrings- og meningsfrihet beskyttet av Grunnlovens paragraf 100. Kommisjonen vil derfor presisere at ekstremisme i en slik bredere forstand primært må forebygges på samfunnsnivå.»

Et tydelig skille mellom det som skal bekjempes med strafferettslige og kriminalforebyggende tiltak og det som skal forebygget «på samfunnsnivå» betyr ikke at den siste formen for tiltak er uproblematisk. Det er avgjørende at vi på en og samme tid klarer å gjøre samfunnet demokratisk robust til å møte det ekstreme, og samtidig ikke gjør det uklart hva som er lovlig og ikke lovlig.

3. De redaktørstyrte mediene som forsvarsverk mot ekstremismen

Ikke overraskende er det Norsk Redaktørforenings overordnede syn at de redaktørstyrte mediene utgjør, og vil utgjøre, et helt sentralt element i forsvarsverket mot ekstremisme og radikaliserings. Det norske mediemangfoldet, som leverer kvalitetssikret, uavhengig journalistikk på alle plattformer, i alle formater og om nær sagt alle temaer, er demokratiets infrastruktur.

Desto mer overraskende er det at kommisjonen ikke adresserer nettopp de frie, uavhengige og redaktørstyrte mediens rolle. Vi viser her også til høringsuttalelsen fra Norsk Presseforbund (NP), Norsk Journalistlag (NJ) og Mediebedriftenes Landsforening (MBL) og de påpekninger som gjøres der. Dette er overraskende også fordi det på politisk nivå i regjeringen synes å være en ganske sterk bevissthet om nettopp dette vesentlige aspektet ved arbeidet mot desinformasjon, noe som vil være et element i kampen mot ekstremisme og radikaliserings.

Senest på konferansen Medieleder 4. juni 2024 i Kristiansand (arrangert av Mediebedriftenes Landsforening og Norsk Redaktørforening i fellesskap), uttalte kulturminister Lubna Jaffery dette om det pågående arbeidet med regjeringens strategi mot desinformasjon:

«Vi må konsentrere oss om det som er ekte. (...) Hva er det vi kan tro på? Og da har vi jo utmerkede representanter for redaktørstyrte medier her¹, som jobber nettopp med å gi oss en medievirkelighet som er forståelig, som er tillitsbasert og som vi kjenner oss igjen i. (...) Hva er svaret på desinformasjon? Jo, det er å styrke de redaktørstyrte mediene.»²

Norsk mediepolitikk gjennom de siste drøye femti årene er en suksess. Gjennom både indirekte og direkte økonomiske ordninger og gjennom å enkelte særlig ordninger for innsyn og informasjonsbehandling, har politiske regimer av ulik valør sørget for at vilkårene for norske, redaktørstyrte medier gjennomgående har vært gode. Det viser seg da også at folk i Norge har gjennomgående høy tillit til de samme mediene. Et eksempel: Den årlige undersøkelsen i regi av Nordiske Mediedager, viser at det i 2024 er dobbelt så mange som har «stor tiltro» til norske nyhetsmedier, sammenlignet med den første undersøkelsen i 1999. Og den samlede andelen som har «stor tiltro» eller «noe tiltro» er den samme i år som for 25 år siden³. Andre undersøkelser trekker i samme retning.

I Hurdalsplattformen er det overordnede målet i mediepolitikken beskrevet slik:

«Regjeringas mål er å sikre sterke norske medium og leggje til rette for at alle grupper i samfunnet har eit godt medietilbod. Behovet for truverdige, redaktørstyrte medium av høg kvalitet er større enn nokon gong. Regjeringa er spesielt bekymra for kårå til kvalitetsjournalistikken.»

I lys av dette er det underlig at regjeringen stadig vekk bidrar til å svekke de redaktørstyrte mediens muligheter til – både journalistisk og økonomisk – å stå imot utenlandske tek-giganter og useriøse aktører. To ferske eksempler:

- Endringer i mva-fritaket for elektroniske nyhetstjenester i 2023 satte ikke bare TV 2 i en svært vanskelig posisjon, men medfører at svært mange norske mediehus nå står svakere i arbeidet med å utvikle formater og formidling som kan konkurrere med de internasjonale tek-gigantene.
- Endringer i valgloven gjør at norske, redaktørstyrte medier ikke lenger vil få tilgang til resultater og prognoser basert på forhåndsstemmer, en viss tid forut for at valglokalene stenger, og dermed kan forberede kvalitetssikrede reportasjer fra det samme øyeblikket. Dette legger

---

¹ De redaktørene som deltok i panelet var Olav Sandnes, TV 2; Katrine Lia, Agderposten og Helge Svela, Media City Bergen.

² Opptak fra debatten finnes her: <https://vimeo.com/953925650/d4c6a1636f?share=copy> Innslaget med kulturministeren starter etter 1 time og 50 minutter.

³ Undersøkelsen finnes her:

https://nordiskemd.fra1.digitaloceanspaces.com/uploads/Admin/Rapporter/Medieunders%C3%B8kelsen_Rapport_202452.pdf

terrenget med åpent for useriøse aktører og sosiale medier. Til tross for at det i løpet av 15 år knapt har vært brudd på forutsetningene i avtalene med Valgdirektoratet, valgte Stortinget å frata de redaktørstyrte mediene dette fortrinnet og likestilte dem dermed med alle som er ute etter å spre desinformasjon. En underlig logikk. Valgdirektoratet gikk for øvrig mot forslaget til innstramning, men det politiske flertallet valgte å se bort fra faglige råd.⁴

- Det tredje punktet vi vil trekke frem er tilgang på informasjon om politiske prosesser. Vi ser stadig vekk eksempler på at de innsynsrettene som er slått fast i Grunnlovens § 100, og fulgt opp gjennom blant annet offentlighetsloven, kommuneloven og i rettspleielovene, blir obstruert og satt til side. Noen ganger skjer det på grunn av manglende kunnskap, men ofte skjer det også fordi særlig politikere har et ønske om å holde de sentrale prosessene skjult for offentligheten. Dette kan ved første øyekast synes å ligge et stykke unna det som er ekstremismekommisjonens mandat og potensielle virkemidler. Vi vet imidlertid at forestillinger om «Den dype staten» og hemmelige nettverk av mennesker med makt og posisjon står sentralt i konspiratoriske og potensielt ekstreme miljøer. Åpenhet er det beste botemiddelet mot at krefter som trekker i den retning kan bruke politiske prosesser som argument for sine standpunkter.

4. Trykkokere og krenkelser – ytringsfrihetens betydning

Kommisjonen har en rekke kloke betraktninger når det kommer til spørsmålet om ekstremismebekjempelse og ytringsfrihet. Samtidig illustrerer ulike sitater fra utredningen hvilke dilemmaer og avveininger bekjempelse av ekstremisme kan medføre, og at kommisjonen selv sliter med holde på den indre konsistensen.

I kapittel 2, side 32, heter det for eksempel:

«Kommisjonen verken kan eller vil komme med føringer for hva som er akseptable meningsytringer i et demokratisk ordskifte. Samtidig har kommisjonen ønsket å være presis og tydelig i sitt arbeid og tørre å snakke om vanskelige temaer, inkludert konsekvensene av ytringer som er ekstreme, men lovlige. Det kan være vanskelig å vurdere hvilke radikaliseringsbekymringer som er reelle, særlig dersom bekymringen har oppstått på bakgrunn av ytringer. Samtidig må ikke frykten for å trå feil stå i veien for at styresmaktene tar bekymringer på alvor og eventuelt følger opp med forebyggende tiltak.»

I en viss motsetning til dette «på-den-og-på-den-andre-siden»-resonnementet står den svært presise oppsummeringen under punkt 4.1.4:

---

⁴ Høringsuttalelser fra både Norsk Redaktørforening, Valgdirektoratet og andre finnes her: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nyvalglov_nou2020-6/id2704632/?showSvar=true&term=&page=1&isFilterOpen=true

«Reell meningsbrytning i det offentlige rom forutsetter at det finnes et stort mangfold av meninger som også kan ytres, selv om det innebærer at det tillates ytringer noen eller de fleste ikke liker eller skulle ønske ikke fantes. Det er et viktig fundament for demokratiet. En ekstremismedefinisjon bør ikke legge til rette for at mennesker legger bånd på ytringer som avviker fra hovedstrømmen, i frykt for represalier fra myndighetene eller andre. Dette vil ha svært negative virkninger på samfunnet.»

For Norsk Redaktørforening er det naturlige utgangspunktet nettopp dette; at flest mulig ytringer må tillates ytret. I Grunnlovens § 100, andre ledd er det gjort til et sentralt poeng at eventuelle begrensninger i ytringsfriheten gjennom lov, må være presise og klare:

«Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelser.» (vår understrekning)

Vi er overbevist om viktigheten av å holde fast ved dette prinsippet. Dersom begrensninger i en så sentral menneskerett og demokratisk forutsetning som ytringsfriheten får et for stort innslag av skjønn, så er det problematisk. Illustrerende er diskusjonen rundt straffelovens § 185 (hatefulle ytringer) som det har vist seg krevende å gi et presist og dermed forutsigbart innhold. Et viktig prinsipp i rettsstaten er rettsklarhet. Dersom det kan fremstå som tilfeldig (eller kanskje ikke tilfeldig) hvem som blir dømt for hatytringer og hvem som ikke blir det, kan det inngå i virkelighetsbildet til dem som mener vår demokratiske rettsstat ikke fungerer.

På ett punkt mener vi kommisjonens gjennomgang blir mangelfull. Under punkt 3.4 om ytringsfrihet skriver kommisjonen følgende:

«Retten til ytringsfrihet må ses i sammenheng med EMK artikkel 17, som fastsetter at menneskerettighetene ikke skal misbrukes til å undergrave de demokratiske og menneskerettslige prinsippene de er ment å beskytte. Denne bestemmelsen gjør at visse ekstreme ytringer faller utenfor det som er vernet etter artikkel 10.»

Kommisjonen viser til tre EMD-dommer i så måte. Da er det viktig å huske på at EMD ikke er en «overdomstol» eller ankeinstans, men at domstolen vurderer hvorvidt rettsavgjørelser på det høyeste nasjonale nivå har ligger innenfor det nasjonale handlingsrommet som de ulike artiklene i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) trekker opp. Det vil si at to ulike utfall i to saker av tilnærmet lik karakter begge kan bli «godkjent» av EMD, så sant de ikke bryter mot en av artiklene i EMK og de nasjonale domstolene har vurdert saken ut fra relevante kriterier.

Kommisjonen forklarer dette i neste avsnitt, når de går inn i en konkret sak om religiøse krenkelser:

Et tema som ofte kommer opp i forbindelse med ekstremisme og radikalisering, er grensdragningen mellom ytringsfrihet og religiøse krenkelser. Et typisk eksempel vil være ytringer som oppleves å krenke profeten Muhammed, for eksempel gjennom karikaturer. I saken E.S. mot Østerrike ble dette

spørsmålet behandlet i EMD.27 På et seminar arrangert av det østerrikske frihetspartiet (Freiheitliche Partei Österreichs) hadde en underviser omtalt profeten Muhammed som en pedofil. Underviseren ble ilagt en bot på 480 euro, og etter flere runder i nasjonale domstoler klaget hen saken inn for menneskerettsdomstolen for brudd på retten til ytringsfrihet. Domstolen fant at statene har en vid skjønnsmargin i slike saker, og at det ikke forelå brudd på konvensjonen. Statene har med andre ord et bredt politisk handlingsrom for hvordan slike verdikonflikter kan håndteres når to menneskerettigheter står mot hverandre.»

Vi mener det er en mangel ved utredningen når den ikke i forlengelsen av dette gjør det klart at norsk lov (hvor blasfemiparagrafen ble opphevet i 2009) ikke har hjemler som ville straffet krenkelser av religiøse figurer, symboler eller bøker. Det har debatten rundt særlig brenningen av koranen i det offentlige rom den siste tiden slått uttrykkelig fast.⁵ Det må også ligge som en grunnleggende forutsetning i det videre arbeidet med bekjempelse av ekstremisme.

5. Saklig omtale av terrorister – direktestrømming av rettsaker

Både i kjølvannet av 22. juli-saken og senere terrorhandlinger – nasjonalt og internasjonalt – har det oppstått diskusjoner om mediedekningen av både selve terrorhandlingen, terroristen og de påfølgende rettsakene. Det er naturlig – og det er sunt.

Kommisjonen berører bare i begrenset grad dette temaet. NR vil gjerne understreke at slik vi ser det, er det vesentlig at publikum også her får korrekt og kvalitetssikret informasjon. Etter vårt syn er det neppe noen farbar vei å tenke seg at man skal underspile eller holde tilbake relevant informasjon fra hendelser som åpenbart vil ha stor allmenn interesse. Dekningen av slike saker vil alltid være krevende, og mange er opptatt av at ikke mediedekningen bidrar til en type oppmerksomhet som terroristen(e) nettopp ønsker seg. Det siste vil nok ofte være vanskelig å unngå helt, dersom man skal gi den redaksjonelle dekningen en fornuftig dimensjonering. Det vil være urimelig og en helt feil tilnærming dersom dramatiske konsekvenser og senere mulige forklaringer av alvorlige terrorhandlinger skal underspilles eller tones ned med den begrunnelsen av terroristen ikke skal få oppmerksomhet.

Et punkt som adresseres spesielt i kommisjonens innstilling er direktesending av rettsaker mot terrorister. Kommisjonen viser konkret til prøveløslatelsessaken for Anders Behring Breivik i 2022, hvor enkelte medier valgte å videreformidle deler av direktestrømmingen fra pool-innehaver NTB.

Kommisjonen skriver om dette:

«Breivik benyttet seg av dette til å formidle sitt høyreekstreme budskap til meningsfeller og følgere, med nazihilsen, appell og engelskspråklig budskap på papir, både på kofferten og på dressjakken.

---

⁵ Se for eksempel <https://www.nrk.no/norge/ytringsfrihetsekspert-om-koranbrenning-1.16502408>

Noen medier sladdet bilder og videoer der budskapet var synlig. Hele Breiviks tale på én time ble sendt ut med kun to kutt i lyd. De to kuttene var begge på under et minutt. I ettertid har det vist seg at direktesendingen ble spredt til nettfora i løpet av få minutter. Videoer og bilder av terrordømte blir brukt til å glorifisere terror og inspirere andre brukere i høyreekstreme nettsamfunn. Det er derfor viktig at redaksjoner har oppdatert kunnskap om hvordan ekstremister utnytter mediene, og at de viser etisk varsomhet i dekning av terror.»

I en åpen rettsstat vil det alltid være slik at personer som får avgi en fri forklaring for åpen rett kan komme med budskap som mange vil oppfatte som frastøtende og som andre – og som andre vil bruke til «glorifisering». Men her er det viktig å holde orden på prinsippene. Systemet med en såkalt fri forklaring åpner for at tiltalte har en stor grad av frihet med hensyn til hva han eller hun vil snakke om. Den frie forklaring er ikke noe mediene har funnet på, og en fri forklaring for åpen rett kan i utgangspunktet fritt refereres. Det er i neste omgang rettens administrator som skal sørge for at tiltalte holder seg til det som er relevant for saken. Når noen sier at mediene ikke må gi tiltalte en «talerstol», så er det det å si at den talerstolen er det i så fall det norske rettssystemet som gir vedkommende, og den er lik for terrorister som for alle andre.

Så må selvsagt det enkelte medium og den enkelte redaktør vurdere hva man skal formidle av det som kommer frem i retten og hvordan det i så fall skal skje. Men det som skjer i åpen rett, det skjer i åpen rett, uavhengig av mediens tilstedeværelse.

Et vesentlig poeng er dessuten at det i mange tilfeller (ABBs prøveløslatelsessak er ett eksempel), vil være gode grunner for å formidle akkurat hvordan tiltalte fremstår i retten og ikke bare *hva* vedkommende sier, men også *hvordan*, ikke for å formidle vedkommendes budskap, men for at det skal være mulig for de som ønsker å danne seg et inntrykk av tiltalte (domfelte i ABBs tilfelle).

Vi nevner også at det i beste fall er ulike syn på hvorvidt det er riktig å strømme tiltaltes forklaring i slike tilfeller. I forbindelse med nettopp den saken kommisjonen nevner, mente ekstremismeforsker Lars Gule at det var riktig å strømme Breiviks forklaring, selv om muligheten for å spre et budskap er problematisk. Til Klassekampen uttalte Gule 20. januar 2022:

«For meg er det springende punktet om terroristens tanker og holdninger blir gitt legitimitet, og jeg mener at en rettsal ikke er plattform som gir slik legitimitet.»⁶

I samme artikkel får Gule støtte fra historieprofessor Øystein Sørensen, mens Cathrine Thorleifsson, forsker ved Senter for ekstremismeforskning ved Universitetet i Oslo mente mediene opptrådte uansvarlig ved å strømme Breiviks forklaring.

---

⁶ <https://klassekampen.no/utgave/2022-01-20/stotter-breivik-stromming?rnd=0.8360642086125087>

6. Ekstremismebekjempelse og kildevern

I likhet med de andre presseorganisasjonene er vi svært bekymret for hva ønsker om en aktiv ekstremismebekjempelse kan få av konsekvenser for mediens kildevern.

Kildevernet er helt avgjørende for at uavhengige, kritiske og redaktørstyrte medier skal kunne gjøre sin jobb som samfunnets vaktbikkje og dermed også utføre sin del av et demokratisk samfunnsoppdrag. Blant journalister og redaktører er kildevernet nærmest hellig. Pressefolk med respekt for seg selv, sitt yrke og sitt oppdrag går heller i fengsel enn å oppgi identiteten til kilder som er lovet anonymitet. Hvorfor er dette så viktig? Fordi potensielle kilder må være sikre på at de ikke blir avslørt. I det øyeblikket det knyttes den aller minste usikkerhet til dette, så er kildevernet i realiteten svekket, og den samfunnsmessige skaden påført.

I NOU 2016:24 om ny straffeprosesslov, beskrives dette slik i punkt 13.4.3:

«Kildevernet er et uunnværlig verktøy i jakten på relevant informasjon; det er grunn til å tro at opplysninger i mange tilfeller ikke vil bli lagt frem for pressen dersom kildene ikke kan være sikre på at deres identitet blir holdt hemmelig for offentligheten, arbeidsgivere mv. Begrunnelsen for å ha et kildevern er således forankret i det samfunnsmessige og demokratiske behovet for fri debatt og meningsdannelse.»

Desto viktigere er det at all lovgivning som kan tenkes å berøre kildevernet – direkte eller indirekte – eksplisitt gjør det klart at loven ikke skal undergrave det samme vernet.

Kildevernets status og styrke i Norge har de siste 20 årene utviklet seg langs to ulike linjer.

- Gjennom flere Høyesterettskjennelser er kildevernet rettslige stilling styrket, for eksempel:
  - Rt 2004-1400 – Lekkasjesaken
  - Rt 2013-1290 – 22. juli-lekkasjesaken
  - Rt 2015-1286 – Filmrazziasaken

I Rt 2004-1400, avsnitt 50, sier førstvoterende blant annet at *«Reportasjene var slik sett i ytringsfrihetens kjerneområde, hvor kildevernet er nær absolutt.»*

I Rt 2013-1290, avsnitt 29, forklarer førstvoterende kildevernets betydning og begrunnelse:

«Kildevernet er ikke først og fremst begrunnet i hensynet til kilden selv eller andre enkeltpersoner, men i allmenhetens behov for informasjon gjennom medias nyhetsformidling og fri formidling av synspunkter.» Videre redegjør førstvoterende for hvorfor det er viktig ikke å så tvil om kildevernets rekkevidde: *«Det kan spørres om de hensyn som ligger bak kildevernet, gjør seg fullt ut gjeldende når pressen selv ikke vil bruke kilden. For min del vegrer jeg meg for å gå inn på en slik grensedragnings. Det kan ikke legges til grunn at potensielle kilder vil ha kjennskap til eller forstå slike distinksjoner. Dersom*

det gjøres unntak fra kildevernet i slike situasjoner, er jeg redd for at det – uansett om det isolert sett skulle være gode grunner for det – vil avleire seg et generelt inntrykk hos potensielle kilder om at de løper en risiko ved å henvende seg til pressen.» Høyesterett illustrerer her utmerket hvorfor det er viktig at det ikke skapes usikkerhet eller uklarhet knyttet til kildevernet.

Og i Rt 2015-1286, (hvor Norsk Redaktørforening var partshjelper for Ulrik Rolfsen) skal det ikke ha blitt begått brudd på kildevernet, fordi PST avvendet domstolenes behandling. Førstvoterende i Høyesterett forklarer først i avsnitt 54 den mulige nedkjølende effekten av et uklart kildevern, med henvisning til Den europeiske menneskerettsdomstolen: «Det sentrale for kildevernets utstrekning etter EMDs praksis er, slik jeg forstår det, om beslaget kan ha en dempende – og derved skadelig – virkning på pressens tilgang til kilder. Videre, i avsnitt 70, om konsekvensene i den konkrete saken, til tross for at Rolfsen fikk medhold og hvorfor beslaget uansett var skadelig: *«Jeg legger til grunn at et effektivt kildevern er helt avgjørende for at filmen kan realiseres. Så vidt jeg forstår, er også konsekvensen av politiets ransaking og beslag at kildene har trukket seg.»*

Til sammen viser disse tre Høyesterettskjennelsene at

- a) Kildevernet står rettslig sett meget sterkt i Norge.
- b) Kildevernets begrunnelse er samfunnets behov for informasjon.
- c) Kildevernet er svært sårbart.

Det siste leder oss til kildevernets andre utviklingslinje og som har klar relevans til arbeidet mot ekstremisme og radikaliserings. Gjennom en rekke lovendringer har det reelle kildevernet blitt svekket, og faren for en nedkjølende effekt er overhengende. Dette gjelder for eksempel:

- En rekke nye muligheter for bruk av inngripende etterforskningsmetoder gjennom endringer i straffeprosessloven.
- Nye muligheter for innsamling av kommunikasjonsdata gjennom endringer i etterretningstjenesteloven.
- Hjemler til omfattende innsamling og lagring av materiale fra åpne nettkilder, gjennom endringer i politiloven og politiregisterloven.

Det faktum alene at informasjon *kan* bli beslaglagt, samlet inn, utlevert osv., vil kunne ha en nedkjølende effekt på potensielle kilders vilje til å gi informasjon til de redaktørstyrte mediene eller ha kontakt med journalister.

Vi viser ellers til høringsuttalelsen fra Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag og Mediebedriftenes Landsforening og deres merknader under innspill 1 og innspill 2, om å styrke de demokratiske kontrollmekanismene.

7. Styrke demokratiforståelse, kildekritikk og kritisk tenkning i skolen

Som nevnt tidligere mener NR at en viktig og riktig vei å gå i arbeidet mot ekstremisme er å styrke demokratiforståelsen, kildekritikken og evnen til kritisk tenkning blant ungdommen. Vi støtter kommisjonens beskrivelse av dette under punkt 27.2.1:

«I en tid der alle er utsatt for store mengder med informasjon, kan feilinformasjon og propaganda som sprer antidemokratiske og avhumaniserende budskap, være vanskelig å identifisere. Kritisk tenkning er en nødvendig demokratisk «sikringsmekanisme». I kommisjonens møter med ungdom har kildekritikk blitt fremhevet som en vesentlig ferdighet som kan bidra til å forebygge ekstremisme. Barn og unge trenger verktøy for å kunne drøfte og vurdere informasjon og virkelighetsbeskrivelser som de møter, uten at disse verktøyene i seg selv skal snevre inn ytringsrommet eller muligheten for å uttrykke uenighet. Evnen til kritisk selvrefleksjon er en slik demokratisk sikringsmekanisme. Det å så tvil i møte med forenklete ideologiske forestillinger og fiendebilder kan ha avgjørende betydning for å hindre eller snu radikaliseringsprosesser.»

Samtidig er vi – som blant mange andre, for eksempel kulturministeren, jfr punkt 3 – opptatt av å understreke at vi neppe klarer å identifisere alt som er falskt eller ekstremt, og at det neppe kan være noe mål. Derimot må vi sørge for at unge får kunnskap om hvor de kan hente informasjon de kan stole på, og hvilke kjennetegn de skal se etter for å være trygge på de kildene de bruker er seriøse og at informasjonen er kvalitetssikret. Vi mener derfor det i større grad bør legges vekt på å formidle kunnskap om og forståelse for de redaktørstyrte mediernes rolle i det norske samfunnet og hvordan disse fungerer.

Vi ser også betydningen av å skape gode lokale arenaer for deltakelse i lokaldemokratiet, og at lokalpolitikere, i motsetning til det vi påpekte under punkt 4, sørger for den åpenheten som motvirker utestengelse, konspirasjoner og manglende tillit til demokratiske institusjoner og mekanismer. Kommisjonen beskriver dette ganske godt under punkt 26.1.1:

«Et velfungerende lokaldemokrati med gode og åpne politiske debatter der alle har mulighet til å delta, er et mål i seg selv. Gjennom lokaldemokratiet kan unge og gamle engasjere seg i politiske enkeltsaker eller partier. Mange kommuner har også egne arenaer for lokalt demokrati i bydelen eller lokalsamfunnet, for eksempel lokalsamfunnsutvalg eller lignende strukturer.»

8. Forebygging – politiets nettpatroljer og forebyggende samtaler

Både inngripende og forebyggende metoder i ekstremismebekjempelsen vil som tidligere nevnt, og som omtalt i kommisjonens rapport, kunne støte an mot grunnleggende menneskerettigheter, ikke minst ytringsfriheten. Under punkt 15.2 beskriver kommisjonen dette slik:

«I møtet med ulovlig eller skadelig innhold kan stater ty til verktøy som å blokkere utvalgte IP-adresser for enkelte individer, ta ned nettsider, benytte filterteknologi for å nekte tilgang til

sider med bestemt innhold, blokkere e-poster og foreta andre typer inngrep i ytringsfriheten. Slike virkemidler kan imidlertid lett misbrukes. Inngrep av denne typen vil være i strid med ytringsfriheten etter EMK dersom de ikke har hjemmel i lov og ikke er nødvendige og proporsjonale.»

Denne typen inngrep vil i norsk sammenheng fort komme i konflikt med sensurforbudet i Grunnlovens § 100, og det er strenge krav for å få rettslige kjennelser på fjerning av innhold fra nettet, selv i de tilfellene hvor innholdet skulle bli fastslått å være ærekrenkende, krenkende for privatlivet eller krenkende etter hatytrings-paragrafen.

Særlig forebyggende arbeid vil, når det kommer til spørsmål om ytringer, være i faresonen med hensyn til sensurforbudet. Politiets nettpatroljer og det såkalte oppsøkende og forebyggende arbeidet på nett er utfordrende med hensyn til nettopp sensurforbudet. Desto mer underlig er det at nettopp dette aspektet ikke reflekteres over i kommisjonens rapport, men at man der avgrenser problemet til å gjelde privatliv og personvern. Kommisjonen skriver om dette under punkt 53.4.1:

«Samtidig reiser oppsøkende og forebyggende arbeid på nett utfordrende spørsmål om privatliv og personvern. Det er også stor usikkerhet om rettslige rammer for et slikt arbeid, både for politiet og for kommunale aktører. Kommisjonen mener derfor det bør gjøres en egen utredning om forebyggende og oppsøkende arbeid på nett. Etter kommisjonens syn bør forebygging av ekstremisme og radikalisering være et sentralt tema for en slik utredning, men det vil også kunne være aktuelt å inkludere forebygging av andre forhold, for eksempel knyttet til psykisk uhelse, rus og kriminalitet.»

Vi mener det er minst like alvorlig at politiet, på dette grunnlaget, risikerer å begå brudd på Grunnlovens § 100 og derigjennom kanskje forhindre helt lovlige ytringer å bli publisert. Dette illustrerer noe det som er utfordrende med ekstremismebekjempelse i statlig regi. Staten må altså holde orden på den tidvis hårfine linjen mellom ulovlige og lovlige ytringer. De som havner på feil siden av lovens grense er det Statens rett og plikt å slå ned på. De som havner på den andre siden av streken har Staten plikt til å forsvare.

Ledende folk i Politiet har forstått dette. Politiadvokat Kai Spurkeland ved Oslo politidistrikt forklarer det slik i et innlegg i Politiforum:

«Politiet har ikke adgang til å stanse ytringer før de fremsettes, selv om det dreier seg om åpenbart hatefulle ytringer. Dette er fordi Grunnloven har et absolutt forbud mot forhåndssensur av ytringer. Under en demonstrasjon kan politiet gripe inn for å stanse hatefulle ytringer (etter at de er fremsatt), men politiet skal som hovedregel avstå fra dette og i stedet anmelde forholdet slik at lovligheten av ytringer blir prøvd av en uavhengig domstol, og ikke av politiet på stedet.»

Dermed blir «forebyggende» samtaler med enkeltpersoner, uten at de har fremsatt ytringer som bryter med lovverket, svært problematiske. Det må reflekteres i hvordan man legger opp det forebyggende arbeidet. Som det har vært sagt ved en rekke anledninger: I arbeidet med å bekjempe ekstremisme og det som truer vår demokratiske rettsstat, må vi ikke ta i bruk virkemidler som i praksis bryter ned de prinsipper vi forsøker å forsvare.

Oslo, 2024-06-14

for Norsk Redaktørforening

A handwritten signature in blue ink, reading "Reidun K. Nybø". The signature is fluid and cursive, with the first name "Reidun" being more prominent than the last name "Nybø".

Reidun Kjelling Nybø (sign.)
generalsekretær

A handwritten signature in blue ink, reading "Arne Jensen". The signature is fluid and cursive, with the first name "Arne" being more prominent than the last name "Jensen".

Arne Jensen (sign.)
seniorrådgiver